

Türkiye'deki İş Kazaları İle İlgili Verilerin Karşılaştırması, Varolan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Comparing Data of Occupational Accidents, Existing Problems and Solution Recommendations

Ömer Faruk Gül¹

Nurettin Oğuzhan Özçoban²

Fatih Aydoğan³

Öz

Türkiye'de iş kazası sayıları son yıllarda dikkat çekecek şekilde artış göstermektedir. 2019 yılının toplam iş kazası sayısı 2015 yılının 1,75 katı olmuştur. İş kazasına bağlı ölümler de iş kazalarıyla birlikte artma eğilimine girmiştir. İş kazalarının oluşmasında üretim araç ve çevre koşullarının yanında teknolojik, sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik birçok etken rol oynamaktadır. Bu etkenlerin mercek altına alınması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi; kazaları ve yaralanmaları engellemek için önemlidir. İş kazalarının etkileri işçilerin bedensel ve ruhsal sağlığı ile sınırlı kalmaz. Kazalar ayrıca işçinin sosyal çevresini, işverenini ve iş arkadaşlarını olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla iş kazalarına karşı alınan önlemler bu kazalar sonucu oluşan finansal ve sosyal problemlerin ülke üzerine binen yükünü de azaltmaktadır. Mevcut problemli durumlara çözüm getirebilmek amacıyla doğan İş Sağlığı Güvenliği (ISG) kavramı da bu makalede yol haritası için bir rehber haline gelmiştir. İş kazalarını engellemek için gerekli bu yol haritasının çizilmemesi ve ISG önlemlerinin alınmaması durumunda iş kazalarının devamlılığı kaçınılmaz ve sonuçları maddi ve manevi yönden olumsuz olacaktır. Bundan dolayı iş kazaları ve yaralanmalarına karşı gerekli ve güncel önlemleri almak için diğer ülke verilerinden faydalanıp karşılaştırma yapılarak bir yol haritası çizilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı, İş Güvenliği, İş kazası, İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG).

¹ Int. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, med.stu.farukgul@gmail.com

² Int. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, noguzhan.oz@gmail.com

³ Int. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, dr.fatihaydogan06@gmail.com

Abstract

The number of accidents at work in Turkey has increased significantly in recent years. The total number of occupational accidents in 2019 was 1.75 times that of 2015. Work-related deaths have also increased with the increase in work accidents. In addition to the production equipment and environmental conditions, many technological, sociological, psychological and physiological factors play a role in the occurrence of occupational accidents. Focusing on these factors and improving working conditions is important to prevent accidents and injuries. The effects of occupational accidents are not limited to the physical and mental health of the workers. Accidents also negatively affect the worker's social environment, employer and co-workers. Therefore, the measures taken against work accidents also reduce the burden of financial and social problems caused by these accidents. The concept of Occupational Safety and Health(OSG), which was born in order to solve current problematic situations, has become a guide for this road map. If this road map required to prevent occupational accidents is not drawn and OSH measures are not taken, the continuity of occupational accidents will be inevitable and the consequences will be negative financially and morally. Therefore, in order to take necessary and up-to-date measures against occupational accidents and injuries, a road map should be drawn by making use of data from other countries and comparing them.

Keywords: Occupational Health, Occupational Safety, Occupational Accident, Occupational Safety and Health (OSH), Working Environment.

Giriş

Gelişen teknoloji ve değişen tüketim alışkanlıkları ile birlikte üretim ve çalışma anlayışımızdaki değişimler aşikardır. Yaşanan teknolojik gelişmeler, sanayileşmenin yaygınlaşması, modern dünyada tüketim materyallerine çabucak ulaşma talebi, şüphesiz sadece işçi sınıfının değil pek çok meslek grubunun iş yükünü arttırmış, çalışma şartlarını haliyle karşılaştıkları sorunları da değiştirmiştir. Gelişen ve gelişmeye devam eden dünyamızda, çalışan insan sayısı artmaya başlamıştır. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak adına gelişen teknoloji ile birlikte sanayileşme ve makine endeksli üretim yaygınlaşırken, üretim ve çalışma ortamları daha riskli hale gelmiştir. (DALYAN & PİŞKİN, 2020)

Bireyler, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile birlikte, günümüzde yaşanan değişikliklerin hem öznesi hem de nesne olmuştur. Postmodern dünyada teknoloji hayatımızın önemli bir kısmını etkilerken, doğru bildiklerimiz değişmekte, kültürel yapımız değişmekte, bireye bakış açımız değişmekte, bireysel farkındalık artarken ve özgür birey algısı yayılmaktadır. Tüm bu değişimlerin bir sonucu olarak tüketim kavramına bakış açımız değişmekte, tüketim alışkanlıklarımız farklı bir boyut kazanmaktadır. Tüketim talebi, talep ise talebi karşılayacak kuruluşların sayısını arttırmaktadır. Yapılan işler artarken, üretim hızı da artmakta; böylece hem hammadde, teknoloji ve makinelere olan ihtiyaç artarken hem de insana duyulan ihtiyaç artmaktadır. Haliyle modern dünyanın ihtiyaçları hızlı bir şekilde üretilmek istenirken aynı zamanda yüksek kâr amacı gütmek işyerlerindeki çalışanların hayatlarını çeşitli derecelerde etkilemektedir. (GÜNEY, 2019)

Doğduğu günden itibaren insan, yaşama hakkına sahiptir. İnsana verilmesi gereken en temel haklardan birisi yaşam hakkıdır zira diğer tüm hakların verilmesi ve uygulanması yaşam hakkıyla ilintilidir. İnsanın bedeni ve ruhsal bütünlüğünü korumak ve bu durumu devam ettirmek aynı zamanda bu değeri çevresel faktörlerin zararlarından koruyabilmek yaşam hakkı olarak tanımlanabilir. Gelişmeye devam eden dünyada bilim, teknik ve sanayileşme ile birlikte toplumsal kalkınmaya önem verilirken, bu kalkınmanın önemli bir parçası olan insan ve insan hayatına karşı göstermemiz gereken önem yadsınamaz bir gerçektir. (ARITAN & Ataman, 2017)

İş sağlığı kavramı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun tanımına göre tüm meslek gruplarında çalışan işçilerin ruhsal, sosyal ve bedensel iyilik hallerini en üst seviyeye çıkartmak ve bu seviyede sürdürmek bunun yanında çalışma şartlarının sağlıklarına olan kötü etkisini önlemek, işçileri, sağlıklarına aykırı faktörlerden korumak; en uygun çalışma ortamında en uygun pozisyonlara yerleştirmek ve bu durumu sürdürmektir. Kısaca iş-insan uyumunu gözetmektir. İş sağlığı anlayışına geniş kapsamıyla bakarsak, iş sağlığı kavramı, çalışan insanların bedensel, ruhsal ve sosyal tam iyilik hallerini sağlamaktan, hayat kalitelerini arttırmaya kadar uzanmış olan geniş ve pek çok disiplini bünyesinde barındıran bir kavramdır. (Sunar & Çınar, 2017)

Farkına varılmayan, üzerinde çalışmalar yapılmamış veya tam manasıyla yönetilememiş tehlikeler ve riskler, çalışanlar açısından yaralanmalar, ağır maddi manevi kayıplara hatta ölümlere neden olmaktadır. Bu uygunsuz durumlara çözüm getirebilmek, hatta risk oluşmadan önüne geçilmesi adına iş sağlığı ve güvenliği (İSG) kavramı doğmuştur. İSG önlemleri sayesinde sürdürülebilir iyi çalışma şartları ve etkili önleme yöntemleri elde edilebilirken, İSG önlemlerinin alınmaması durumlarında iş kazaları durumları kaçınılmazdır. (DALYAN & PİŞKİN, 2020)

Çalışanların sağlıklarına yönelik alınacak olan İSG önlemleri, çalışanların verimliliğini arttıracak gibi insani ve ekonomik kalkınma sürecine de olumlu etkisi olacaktır. Maalesef İSG ile alakalı önlemlerin öneminin farkına varılmaması ülkelere önemli kayıplar yaşatmaktadır. (MIZRAK & KANDEMİR, 2019)

Uluslararası Çalışma örgütü ILO'nun tahminleri, dünya üzerinde 3,4 milyar iş gücü olduğu yönündedir. (2015). Yine ILO 2016 verilerine göre her 15 saniyede bir çalışan meslek hastalığına veya iş kazasına bağlı olarak hayatını kaybederken, her 15 saniyede 153 çalışan iş kazası geçirmektedir. Her yıl 317 milyon çalışan iş kazası geçirirken; 2,3 milyondan fazla insan, meslek hastalıkları veya iş kazaları nedeniyle hayatlarını kaybetmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) 2014 verilerine göre ülkemizde 2014 yılında 221.366 iş kazası bildirilmiş bu kazalar sonucunda 1.421 çalışan malul kalırken, 1,626 çalışan hayatını kaybetmiştir. İş kazaları sadece çalışanları değil işverenleri, çalışanların aile ve yakınlarını, toplum ve haliyle ülkeyi etkilemektedir. İş kazalarından doğacak olan sonuçlar tüm ülkenin üzerine ciddi yükler eklemektedir. ILO 2016 verileri, yetersiz iş güvenliği ve sağlığı uygulamalarının ekonomik bedeli olarak küresel gayri safi yurtiçi hasılanın yaklaşık %4'ünü göstermektedir. İş kazalarını önlemek, meydana getirdiği etkileri azaltmak, iş ve işçi sağlığını korumak ve tüm bunlara harcanan emek ve sermaye; kazalardan sonra doğacak olan sorunların ve bu sorunların sonucunda oluşan maddi manevi yüklerin

oldukça gerisindedir. Nitekim iş güvenliği yönetimini sağlamak ve toplumsal bir şekilde iş güvenliği kültürüne sahip olmak adına çalışmalar yapmak oldukça önemlidir. (Erginel & TOPTANCI, 2017)

Bireyselciliğin, insan haklarının, iş sağlığı ve güvenliği gibi kavramların hayatımızdaki rolü giderek artarken, iş sağlığı ve iş güvenliği üzerine ciddi araştırmalar yapmak ve modern dünyanın belli başlı sorunlarına çözümler bulmaya çalışmak elzemdir.

Tanımlar

İş sağlığı, tüm meslek gruplarında çalışan bireylerin beden, ruh ve sosyal iyilik hallerini yükselten, bu iyilik hallerini devam ettiren ve aynı zamanda çalışanların sağlıklarını olumsuz etkileyecek faktörleri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kavramdır. Kısaca iş sağlığı kavramı, çalışanların işlerine; işlerin de çalışanlara olan uyumunu sağlamayı hedefler. (ŞAHİN, ÖZKAN, & İLHAN, 2019)

İş güvenliği kavramı, yapılan iş ile birlikte ortaya çıkabilecek tehlike ve risklerden korunmayı hedefleyen, uygun ortam ve çevre şartlarını sağlamak adına yapılması gereken çalışmalar ve önlemlerdir. Günümüzde iş güvenliği kavramı, sadece çalışma ortamı ile sınırlı olmaktan çıkmış, çalışanın sağlık ve güvenliğini etkileyen işyeri dışı faktörlerden kaynaklanan riskleri de ortadan kaldırmayı hedefler. (YEŞİL & ÇALIŞ, 2016)

İş kazaları, iş sağlığı ve güvenliği konuları ile ilgilenenlerin önem ve öncelik verdiği konuların başında gelir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun tanımlamasına göre iş kazası; önceden planlanmamış, plansız şekilde gerçekleşen ve gerçekleştiğinde sağlık açısından ve maddi açıdan zarar veren olaydır. (Aslan, 2009) Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nun tanımlamasına göre ise iş kazası; önceden planlanmayan, gerçekleştiğinde çoğunlukla kişisel yaralanmalara, makine ve araç-gereçlere zarar veren, üretimin belli bir süre durmasına sebep olan olaylardır. (BULUT, Erdinç, & ŞENGÜL, 2020)

İş kazası kavramı Türkiye'de, hem 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda hem 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 13.maddesinde iş kazası kapsamı ele alınmıştır. Bu durumda iş kazası;

- a. Sigortalı çalışanın işyerinde bulunduğu esnada
- b. İşveren tarafından yürütülen iş nedeniyle
- c. Sigortalı çalışanın, işveren tarafından, esas işi dışında görevlendirildiği sırada
- d. Emziren kadın sigortalı çalışanın, çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanda
- e. Sigortalı çalışanın işveren tarafından sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidip gelirken oluşan ve sigortalı çalışmanı aniden veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hale getiren olaylardır.

(Aslan, 2009)

İşçi ve işveren arasındaki ilişkiden ibaret olmayan iş kazaları kavramına sadece işçi-işveren perspektifiyle bakılamaz. Sonuçlarıyla birlikte iş kazaları, toplumun pek çok kesimini ciddi şekilde etkilemekte, temel insan hakkı olan yaşama hakkını ihlal etmektedir. (Durmuş, 2020)

İnsana Yakışır İş Kavramı Üzerine

Günümüzde kalkınma anlayışının eksenini insan odaklı hale gelmiştir, amaçlanan hedef insanların mutluluğu olmuştur. Bundan dolayı medeniyetlerin refah ölçütleri, sadece kişi başına düşen maddi gelirden ibaret değildir. Sağlık, eğitim ve bilgi üçlemesi, medeniyetlerin kalkınmalarını gösteren önemli belirteçlerdendir. İş kazalarının önlenmesine yönelik tüm çalışmalar şüphesiz kalkınmanın temel unsurlarındandır. 2015'de yürürlüğe giren Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin 8. Maddesinde "tam ve üretken istihdam ile herkes için insana yakışır işleri desteklemek" ana amaç olarak yer almaktadır. İnsana yakışır iş kavramını ilk kez 1999 yılında Juan Somavia, ILO konferansında kullanmıştır. İnsana yakışır işin kapsamına giren konular: adil verilen ücretlendirme, verimlilik, çalışan ve aileleri için sosyal güvence, çalışanların haklarını arama imkanı ve iş sağlığı ve güvenliği'dir. Güvenilir bir çalışma ortamını ifade eden bu kavram ne yazık ki dünya ülkelerinde belli bir standarda sahip değildir. Genelde gelişmiş ülkelerde mesleklere yönelik risklerin oluşma sıklığı daha düşük seviyededir. Ekonominin büyümesine karşılık azalan iş kazaları ve ölüm oranları, artan gelirle daha güvenilir teknolojilerin çalışma ortamlarına girebilmesine ve iş güvenliği uygulamalarının daha çok yatırım yapılmasına bağlanmıştır. (MIZRAK & KANDEMİR, 2019)

Tarihsel Süreç

Çalışan insanların sağlık problemlerini ilk ifade eden M.Ö. 2600'lerde, Antik Mısır'da yaşayan mimar, mühendis, rahip ve hekim olan İmhotep'tir. M.Ö. 2000'lerde Hammurabi Kanunlarıyla iş sağlığı ve güvenliğine yönelik ilk tedbir ve kanunlar ortaya konulmuştur. Antik Yunanlı filozof Herodot ise iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilinen ilk yazılı metinleri yazmıştır. Kurşunun zararlı etkisinden ilk defa Hipokrat bahsetmiştir. Nicander, Hipokrat'a ait olan çalışmaları geliştirerek çalışanları zararlı etkilerden korumak adına tedbirler alınması gerektiğini ifade etmiştir. Rönesans ve Reform dönemleri modern tıbbın imkanlarını genişletmiştir. Bu dönemde Paracelsus, madencilerde kurşun ve civa zehirlenmeleri üzerine "De Morbis Metallici" eserini yazmıştır. Bu kitap için ilk iş hekimliği kitabı denilmektedir. Agricola, maden ocaklarını havalandırmanın gerekliliğinden bahsetmiş, aynı zamanda iş sağlığı üzerine önerilerde bulunmuştur. İş sağlığı kavramının babası Dr. Bernardino Ramazzini kabul edilmektedir. 1713'te yazdığı "De Morbis Artificum Diatriba" kitabı iş sağlığı ve güvenliği konularını bilimsel şekilde ele almaktadır. Ramazzini, çalışma ortamlarının olumsuz koşullarına yönelik yapılacak olan düzenlemelerin verimliliği de arttıracığını ifade etmiştir.

19.yy. sonlarında, çalışanların korunmasına yönelik ilk yasal çalışma ve düzenlemeler oluşturulmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin etkileri ile birlikte gelişen toplumsal refah fakat aynı zamanda bu gelişimin bedelini ödeyen bir sınıf doğmuştur: işçi sınıfı. İşçi sınıfının bu sorunlarına yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirilmeye başlansa da sanayileşen devletlerde teknoloji gelişimiyle doğru orantılı olarak iş kazalarının sonuçları

daha ağır olmuş ve iş kazaları toplumun büyük bir sorunu olmuştur. İş sağlığı kavramı, dar kapsamda, sadece işyeri ile sınırlı iken zamanla bu sınırın yeterli olmadığı kanısına varılarak bu kavramın sınırları genişletilmiş ve sadece işyerlerinde değil işyerleri dışında da çalışanın sağlığını tehdit eden faktörlere karşı önlem almayı amaçlamıştır.

1919'da ilk olarak Birleşmiş Milletlere bağlı olarak kurulmuş olan Uluslararası Çalışma Örgütü ILO, 1946'da BM'den ayrılarak bağımsız bir kuruluş olmuştur.

Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği kavramına yönelik ilk çalışmalar 1865'te Dilaver Paşa Nizamnamesi ile ortaya konmuştur. 3 yıl sonra 1869'da Maadin Nizamnamesi iş güvenliği üzerine kurallara daha geniş yer vermiş ve Dilaver Paşa Nizamnamesinin eksiklerini gidermeye çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyet dönemiyle birlikte sanayileşmeye ilk adımlarını atmış, bununla birlikte iş sağlığı ve güvenliğine yönelik çalışmalar esas bu dönemde artmıştır. 1921 tarihinde Ereğli Havza-i Fehmiyesi Maden Amalesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile birlikte madencilerin çalışma şartları düzenlenmiştir. 1930'da Umumi Hıfzısıhha Kanunu'yla beraber iş sağlığı ve güvenliği adına yapılan çalışmalar artarak devam etmiştir. 1936'da ilk İş Kanunu iş sağlığı ve güvenliği üzerine de düzenlemeler getirmiştir. 1964'de Sosyal Sigortalar Kanunu çıkmıştır. 2003'de AB uyum sürecinin etkisi ile 4857 sayılı İş Kanunu kabul edilmiş, iş sağlığı ve güvenliği alanlarında pek çok yönetmelik çıkartılmıştır. 2012'de 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kabul edilerek, 6 aylık süreçte 4857 sayılı kanuna ait bazı maddeler yürürlükten kaldırılmıştır. (Çiçek & Öçal, 2016)

İş Kazalarının Nedenleri

İş kazalarının oluşma nedenleri 2 gruba indirgenebilir. Bunlar güvensiz durumlar ve güvensiz davranışlardır.

Güvensiz durumlar çalışanın bulunduğu ortam, kullandığı aletler, tehlikeli işyeri çalışma yöntemleriyle ilgilidir. Bunlara; koruyucusuz makine ve tezgâhlar, güvensiz çalışma yöntemi, güvensiz ve sağlıksız çevre koşulları, topraklanmamış elektrik makineleri, işe uygun olmayan el aletleri, kontrol ve testleri yapılmamış basınçlı kaplar, kaldırma makineleri, tehlikeli yükseklikte istifleme, kapatılmamış boşluklar, işyeri düzensizliği örnek olarak verilebilir.

Güvensiz davranışlar ise çeşitli alet ve araçlar kullanan, ölçme, kontrol, düzenleme işlevlerini yerine getiren çalışan ile ilgilidir. Çalışan eleman sürekli algılama ve tepki gösterme durumundadır. Çalışan kişinin fiziksel ve ruhsal durumu, kişilik ve davranışlarıyla ilgilidir. Güvensiz davranışlara örnek olarak işi bilinçsiz yapmak, dalgınlık ve dikkatsizlik, makine koruyucularını çıkarmak, tehlikeli hızla çalışmak, görevi dışında iş yapmak, iş disiplinine uymamak, işe uygun makine ve alet kullanmamak, yetkisiz ve izinsiz olarak tehlikeli bölgede bulunmak, kişisel koruyucuları kullanmamak, ehliyetsiz ve tehlikeli hızda araç kullanmak vb. verilebilir. (Sağlığı & Güvenliği, 2018)

İş Kazalarında Risk Faktörleri

Riski belirlemede en önemli olan faktörler şunlardır:

- i. Her türden riske neden olan veya olmayan veya olabildiğini belirleyen faktörler

- ii. Kazalara veya yaralanmalara neden olan bu risklerin olma şansını değiştiren faktörler
- iii. Bu risklerle bağlantılı kazaların ciddiyetini etkileyen faktörler.

İlk noktayı açıklığa kavuşturmak için, kazanın nedenlerini, yani maruz kalma kaynaklarını ve diğer zararlı faktörleri belirlemek gerekir; son iki nokta, risk ölçümünü etkileyen faktörleri oluşturur.

Zararlı faktörler kavramı (maruziyet kaynakları dahil değil) iş kazalarıyla bağlantılıdır, çünkü burası hasarların meydana geldiği ve işçilerin anında yaralanmaya neden olan eylem türlerine maruz kaldığı yerdir. Bu tür bir eylem, hasar veya yaralanma meydana geldiğinde hemen fark edildiğinden kolayca belirlenir. Bu tür yaralanmalara bağlı zorluk, zararlı faktörle beklenmedik temastır.

Kişilerin bir kaza sonucu yaralanmasına neden olabilecek zararlı faktörlerin örnekleri, genellikle aşağıdakiler gibi farklı enerji formları, kaynakları veya faaliyetleriyle bağlantılıdır:

- i. Genellikle keskin nesnelere bağlantılı olarak kesme, bölme içeren enerji
- ii. Genellikle presleme ve sıkıştırmayı içeren işler
- iii. Kinetik enerjinin potansiyel enerjiye dönüştürülmesini içeren işler
- iv. Bir kişideki potansiyel enerjinin bir seviyeden diğerine düşmelerde olduğu gibi kinetik enerjiye dönüştürülmesi
- v. Sıcak ve soğuk, elektrik, ses, ışık, radyasyon ve titreşim gibi değişik enerjilerin yoğun bulunduğu işler
- vi. Zehirli ve aşındırıcı maddeler
- vii. Ağır yüklerin hareketi veya vücudun bükülmesi gibi bu tür eylemlerde vücudu aşırı strese maruz bırakan enerji
- viii. Şiddet tehdidi gibi zihinsel ve psikolojik stresler.

(Stellman, 1998)

İş Kazaları Üzerine İstatistiksel Veriler

2020'de Türkiye'nin 15 yaş ve üstü nüfusunun iş gücüne katılım oranı %52,7'dir. 15 yaş ve üstü erkeklerin %72,4'ü işgücüne katılmışken 15 yaş üstü kadınların %33,9'u işgücüne katılmıştır. (ILOSTAT, 2020a)

Türkiye'de 2015 yılında 241547 kişi iş kazası yaşamış ve bunlardan 1252 tanesi ölümlerle sonuçlanmıştır. 2016'da 286068 iş kazası ve buna bağlı 1405 ölüm; 2017 yılında 359653 iş kazası ve 1633 ölüm; 2018 yılında 430985 iş kazası ve 1541 ölüm; 2019 yılında ise 422463 iş kazası ve 1147 adet ölüm meydana gelmiştir.(Tablo 1)

Türkiye'de 2019 yılında 337.108 erkek ve 85355 kadın iş kazası geçirmiştir. Toplam iş kazalarına göre en çok iş kazasının olduğu sektör 25969 iş kazasıyla Yiyecek ve içecek

hizmeti faaliyetleri sektörüdür. Erkeklerin en çok iş kazası geçirdiği sektör 25551 iş kazası ile bina inşaatı olmakla beraber en çok iş kazası nedeniyle ölümün yaşandığı sektör 185 ölümlle Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektörüdür. Kadınların en çok iş kazası geçirdiği sektör ise 9302 iş kazası ile İnsan sağlığı hizmetleri sektörü olmakla beraber en çok iş kazasına bağlı olan ölümlerin yaşandığı sektör 10 ölüm ile Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri sektörüdür. Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektörü 188 ölümlle en çok iş kazası sebebiyle olan ölümlerin yaşandığı sektördür ve toplam Türkiye iş kazası ölümlerinin %17,27'sini oluşturmaktadır. Ana metal sanayi 95, Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı 59, Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı 56, Kömür ve Linyit Çıkarılması 50, Diğer ulaşım araçlarının imalatı 44 iş kazasına bağlı ölümün en fazla görüldüğü sektörlerdir. Türkiye’de iş kazasından dolayı 4 gün ve üzeri işe gidemeyen işçi sayısı 119671’dir ve bu sayıların %86.5’ini erkekler, %13.5’ini kadınlar oluşturmaktadır. (SGK, 2015-2019)

Tablo 1.

	2015	2016	2017	2018	2019
İş kazası	241547	286.068	359.653	430.985	422463
İş kazası sonucu ölen sayısı	1252	1.405	1.633	1541	1147

(Kaynak: SGK 2015/2016/2017/2018/2019 Yılı İş Kazası ve Meslek Hastalığı İstatistiklerinden hareketle hazırlanmıştır. (SGK, 2015-2019))

Tablo 2.

Ekonomik faaliyetler	Toplam İş kazası sayısı	Erkek iş kazası sayısı	Kadın iş kazası sayısı
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	25969	16886	9083
Bina inşaatı	25551	25309	242
Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	24085	22353	1732
Gıda ürünlerinin imalatı	22734	13818	8916
Tekstil ürünlerinin imalatı	20274	15230	5044

(Kaynak: SGK 2019 Yılı İş Kazası ve Meslek Hastalığı İstatistiklerinden hareketle hazırlanmıştır. (SGK, 2015-2019))

Dünya ve AB Ülkeleri ve Türkiye İstatistikleri

2018’de AB-27’de 3,1 milyon en az dört takvim günü devamsızlık ile sonuçlan ölümcül olmayan kaza meydana geldi. 3332 ölümlü kaza meydana geldi ve yaklaşık ölümcül olmayan kaza ve ölümcül kaza oranı 940 olarak hesaplandı. 2018’de AB-27’deki ölümcül olmayan kazaların %68,4’ünü erkekler oluşturdu. AB-27 içinde inşaat, nakliye ve depolama, imalat ve tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörleri birlikte tüm ölümlü kazaların yaklaşık üçte ikisini (% 65,6) ve 2018’deki tüm ölümcül olmayan kazaların beşte ikisini

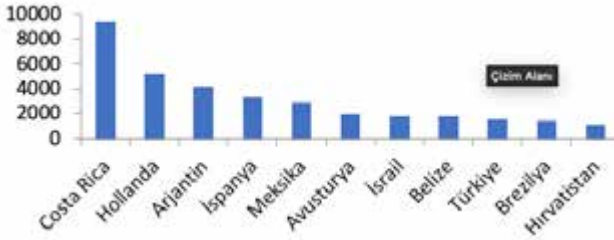
(% 44,3) oluşturdu. AB-27'de 2018'de tüm ölümlü kazaların beşte biri (% 20,5) olarak inşaat sektörü yer alırken, nakliye ve depolama sektörü (% 16,7) ikinci en yüksek sırada; imalat (% 15,2) ve tarım, ormancılık ve balıkçılık (% 13,2) ile takip etmektedir. Ölümcül olmayan kazalar imalatta nispeten yaygındı (2018'de AB-27'de toplamın% 19,1'i), toptan ve perakende ticaret (% 12,1), inşaat (% 11,6) ve insan sağlığı ve sosyal hizmet (10,8%) iş kazası sıklıkları en çok görüldükleri sektörlerdir. (Eurostat, 2021, November)

2019 Amerika verilerinde ise özel sektör işverenleri 2019'da 2,8 milyon ölümcül olmayan işyeri yaralanması ve hastalığı bildirdi. Bir özel sektör çalışanın en az bir iş gününü kaçırmasına neden olan 888,220 ölümcül olmayan yaralanma ve hastalık meydana geldi. 5,333 ölümcül iş kazası kaydedildi. En çok ölümcül kazalar her 100000 işçiye oranla; Balıkçılık ve av işçileri 140, Odunculuk 70, Uçak pilotları ve uçuş mühendisleri 60, Çatı tamirati ve inşaatı 50 ve İnşaat sektöründe 40 olarak bulunmuştur. (STATISTICS, 2019, May, 16)

2016 (en geniş ülke verilerine göre en yakın yıl olduğu için seçildi) ILO verilerine dünya ülkeleri sıralamasına göre ülkelerin her 100000 işçiye oranla iş kazaları sayıları karşılaştırıldığında ise Türkiye en fazla iş kazalarının olduğu 9. Ülke olarak görünüyor. (ILOSTAT, 2020b)

ILO 2016 yılı Her 100000 işçiye oranla iş kazaları sayıları

Tablo-3

(Kaynak: ILO İş Sağlığı ve Güvenliği istatistikleri. 29 Kasım 2020 güncellemesi. (ILOSTAT, 2020b))

İş Kazalarının Maliyeti

İş kazalarının maliyeti tek bir kuruma veya şahsa mal olmamaktadır. İş kazalarının maliyeti kaza geçiren işçiden, işçinin yakınlarına, çalıştığı şirketten devlete ödenen vergiye kadar birçok alanda maliyeti olmaktadır.

İşçi açısından en ağır sonuç işçinin hayatını yitmesidir. İnsan hayatına paha biçilemez ve maliyetini hesaplamanın imkanı yoktur. İşçi hayatını kaybetmese ruhen ve bedenen bedeller ödemektedir. Eğer işçi kalıcı bir hasar alırsa bu durum onu ve ona bağımlı olanları ömür boyu etkileyebilir. İş kazasına uğrayan işçi eğer SGK tarafından sigortalıysa geçici veya sürekli iş göremez şeklinde ödenek alabilir ama eğer işçinin sigortası yoksa ya da kaza ölümle sonuçlanmışsa bu ödeneği alamaz. TÜİK verilerine göre ülkemizde çalışanların yarıya yakınının herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadığı ve

ölümle sonuçlanan iş kazalarının büyük oranlara ulaştığı düşünüldüğünde konunun önemi ve iş kazalarının işçiler açısından maliyetinin boyutları daha iyi gözler önüne gelmektedir.

İşyeri açısından ILO'nun yaptığı araştırmaya göre işyerinde güvenliği arttırmak üretimde belirgin bir şekilde artışa neden olmuştur

Ekonomi açısından sosyal güvenlik sistemi ile hastane, rehabilitasyon merkezi gideri gibi toplumun tümüne yüklenen maliyetler söz konusudur. Aynı zamanda işgücü, iş günü kaybı ulusal kaynakları azaltmakta, refah ve kalkınmanın gerilemesine sebep olmaktadır. Dolaylı harcamalar, doğrudan harcamaların 4 ile 10 katı arasında gerçekleşmektedir. İş kazalarının sosyal güvenlik sistemine maliyeti milyarlarca ulaşmaktadır. İş kazaları sonucu kaybolan iş günleri dünyada da önemli boyutlara ulaşmaktadır. ILO verilerinde gelişmekte olan ülkelerde iş kazaları ve meslek hastalıkları, gayri safi yurt içi hâsıllarının (GSYİH) yüzde 4'ü tutarında ekonomik kayba yol açmaktadır. Bu orana göre ülkemizin GSYİH verilerine göre iş kazaları ve meslek hastalıklarının toplam maliyetinin 2012 yılında 56 milyar TL, 2013 yılında 62 milyar TL, 2014 yılında 70 milyar TL, 2015 yılında 94 milyar TL, 2016 yılında 103 milyar TL olduğu tahmin edilmektedir. (Sağlığı & Güvenliği, 2018)

İş Kazalarını Önlemek

İş kazalarını azaltmak adına devlete, sendikalara, işverenlere ve elbette çalışanlara büyük sorumluluklar düşmektedir. Yaşanan her iş kazası, kaza yapanı, ailesini ve çevresini, işverenini ve elbette toplumu maddi manevi zarara uğratmaktadır. Kaza oluşmadan önlemek, kısaca tedbirlere önem vermek ilk hedef olmaktadır. Bundan dolayı 2012 yılında 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu yürürlüğe girmiştir. (Durmuş, 2020)

İş sağlığı ve güvenliği, tehlikeler ve riskler açısından herhangi bir durumla karşı karşıya kalmamış işletmede oluşma ihtimali olan tehlikelere ve risklere öngörüyle yaklaşabilmeyi amaçlayan geniş bir kavramdır. İSG'ye harcanan vakit ve para sadece işçilerin sağlıklarına yönelik tehditleri ortadan kaldırmaya yönelik değildir. İSG kültürünün oturması, verimliliği, performans artışını da beraberinde getirir. Kaza olduktan sonra çözümler sunan bir yaklaşımdansa, bu kazaların önceden öngörülebilmesi ve önlenmesi daha önemlidir. İSG uygulamaları, çalışanların yetkinliklerini, verimliliklerini sağladığı gibi çalışma ortamını güvenli kılarak, iş kazalarına neden olan etkenleri de ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. (Bayraktaroğlu, Aras, & Atay, 2018)

Karşılaşmaları Kontrol Etme

Maruz kalma kaynakları veya diğer zararlı faktörler büyük ölçüde işyerinde bulunabilecek süreçlerin, teknolojilerin, ürünlerin ve ekipmanın doğası tarafından yönetilir, ancak aynı zamanda işin organize edilme biçimiyle de yönetilebilir. Ölçülebilir risk bakış açısından, işçilere maruz kalma olasılığının ve yaralanmaların ciddiyetinin kontrolünün genellikle aşağıdaki üç faktöre bağlı olduğu kabul edilmelidir:

1. Eliminasyon / ikame güvenlik önlemleri. Maruz kalma kaynakları veya diğer zararlı faktörler şeklindeki işyeri tehlikeleri, ikame ile ortadan kaldırılabilir veya hafifletilebilir (örneğin, daha az zararlı bir kimyasal, bir işlemdeki toksik bir kimyasalın yerini alabilir). Maruz kalma kaynakları ve diğer zararlı faktörler her zaman insan çevresinde mevcut

olacağı için bunun tamamen mümkün olmadığı unutulmamalıdır (en azından insan çalışma koşulları açısından).

2. Teknik güvenlik önlemleri. Genellikle mühendislik kontrolleri olarak adlandırılan bu önlemler, zararlı unsurları kapsayarak veya çalışanlar ile yaralanmaya neden olabilecek faktörler arasına bariyerler yerleştirerek kişileri zararlı faktörlerden ayırmayı içerir. Bu önlemlerin örnekleri arasında, bunlarla sınırlı olmamak üzere, otomasyon, uzaktan kumanda, yardımcı ekipman kullanımı ve makine koruması (koruma) bulunur.
3. Organizasyonel güvenlik önlemleri. İdari kontroller olarak da bilinen örgütsel güvenlik önlemleri, ya özel çalışma yöntemleriyle ya da zaman veya mekânda ayırma yoluyla kişileri zararlı faktörlerden ayırmayı içerir. Bu kontrollerin örnekleri arasında, bunlarla sınırlı olmamak üzere, maruz kalma süresinin kısaltılması, önleyici bakım programları, bireysel çalışanların kişisel koruyucu ekipmanla kapsüllenmesi ve uygun iş organizasyonu yer alır.

İnsan Davranışını Kontrol Etmek

Yukarıdaki kontrol önlemlerini kullanarak tüm tehlikeleri izole etmek çoğu zaman mümkün değildir. Kaza önleme analizinin burada bittiği, çünkü işçilerin daha sonra “kurallara göre” hareket ederek kendilerine bakabileceklerine inanılan yaygın olarak varsayılmaktadır. Bu, güvenlik ve riskin bir noktada insan davranışını kontrol eden faktörlere, yani kişinin işyerinde güvenliği sağlayacak şekilde hareket etme bilgisine, becerilerine, fırsata ve iradesine sahip olup olmadığına bağlı olacağı anlamına gelir. Aşağıda bu faktörlerin rolü gösterilmektedir.

İşçiler öncelikle işyerinde bulunabilecek risk türlerinin, potansiyel tehlikelerin ve tehlike unsurlarının farkında olmalıdır. Bu genellikle eğitim, öğretim ve iş deneyimi gerektirir. Ayrıca risklerin kolayca anlaşılabilir bir şekilde tanımlanması, analiz edilmesi, kaydedilmesi ve tanımlanması gerekir, böylece çalışanlar belirli bir risk durumunda olduklarını ve bunun ne anlama geldiğini bilirler. (Stellman, 1998)

Eğitim

Gecikmiş olsa dahi günümüz dünyasında iş kazalarına yönelik önceden tedbir alma bilinci oluşmaya başlamış ve bu amaç doğrultusunda çalışmalar ve düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Çalışma şartları, ciddi gelişmelere uğrayan ve uğramaya devam eden sanayileşme ve teknoloji ile birlikte değişime uğramış, çalışanların sağlığına yönelik risk faktörleri farklı bir boyut kazanmıştır. Çalışanların, iş ortamlarında daha güvenilir çalışmaları için güvenle alakalı çeşitli kurallar getirilmesi ve bu kuralların uygulanması ve uygulanabilirliği konusunda çalışanlara eğitimler verilip, denetlenmesi gerekmektedir. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının kapsamına giren önlemler, iş verimliliğini arttırdığı gibi bu önlemler, sadece çalışma ortamlarını etkilemez; dünyamızı, doğayı, çevreyi ve toplumu da etkilemektedir. İş sağlığı ve güvenliği üzerine verilecek olan eğitimler sayesinde çalışma ortamında var olan riskler belirlenebilir, takip edilebilir, nihayetinde oluşmasının önüne geçilir veya oluştuysa da tekrar yaşanması engellenebilir. İş sağlığı ve güvenliği eğitimleri, çalışma ortamlarındaki çalışanların başlarına gelebilecek olan kazaları ve mevcut olan

riskleri ortadan kaldırmak adına çeşitli zamanlarda ve düzenli periyotlarla yapılan, İSG alanında bilinçlenmeyi ve bilgilenmeyi hedefleyen çalışmaların bütünüdür. İşyerlerinde çalışanların kullanımına sunulan araçlar ve gereçlerin temin edilmesi kadar bunların nasıl kullanılacağına eğitiminin verilmesi, işverenlerin görevidir. Eğitimlerin ilk amacı, iş kazalarının önlenmesini sağlamaktır. Eğitim sayesinde çalışanın da performansı gelişecek, yanlış dikkatsiz davranışlarının etkisi azalacak dolayısıyla iş kazalarının oluşma ihtimali düşecektir. Eğitim alan işçiler daha verimli ve güvenli çalışıp, tedbir alma konusunda daha hassas olacaklardır. Eğitim almamış olan çalışanların dikkatsizce davranıp daha fazla iş kazası yaşadıkları kanıtlanan bir gerçektir. (ATEŞ, 2020)

Sonuç, Tartışma ve Çözüm Önerileri

İş kazaları kader değildir. Ülkemizde ve dünyada hala büyük bir iş gücü, iş günü, üretim kaybı, insan ve doğal kaynak kaybı iş kazaları yüzünden gerçekleşmektedir. İş kazası sonucu ölüm sayısı SGK İstatistiklerine göre, 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanununun kabul edildiği 2012 yılında 865 iken, 2017 yılında rekor olarak 1.633 seviyelerine çıkmıştır. 2019 yılının toplam iş kazası sayısı 2015 yılının 1,75 katı olmuştur. Bu alınan önlemlerin gereğince uygulanmadığının ve hala eksikliklerinin olduğunun göstergesidir. Genel alınacak önlemlerin yanı sıra en yüksek kaza ve ölümlerin olduğu sektörlerdeki sıkıntıların neler oldukları da incelenmelidir. Sadece diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektörü bile Türkiye iş kazası ölümlerinin %17,27'sini oluşturmaktadır. Dünyada farklı ülkelerde o ülkelere özgün ekonomik faaliyetlere göre iş kazası sayılarının farklı sektörlerde değişiklik görüldüğü görülüyor. Yine de dünyada genelde inşaat sektörü, balıkçılık, ormancılık ve nakliyede en çok iş kazası görülmektedir. Ülkemizde iş kazalarıyla ilgili en önemli atılması gereken adımlardan biri sigortasız işçi çalıştırılmasının önüne geçmektir. Çocuk ve genç işçiliğinin önüne geçilmeli ve bunlar eğitime yönlendirilmelidir. Tüm çalışanlara hak ve sorumluluklarıyla ilgili bilgi verilmelidir. Çalışan ve işveren arasında duyarlılık ve diyaloga önem verilmeli ve güvenli işyeri birlikte oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- Arıtan, A. E., & Ataman, M. (2017). Kaza oranları hesaplamalarıyla iş kazası analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 17(1), 239-246.
- Aslan, D. (2009). Halk sağlığı ile ilgili güncel sorunlar ve yaklaşımlar. *Ankara Tabip Odası*, 25-45.
- Ateş, Z. G. (2020) Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Eğitilmeleri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(2), 713-745.
- Bayraktaroğlu, S., Aras, M., & Atay, E. (2018). Çalışanlarda iş güvenliği ve iş kazası algısı: Mavi yakalılar üzerine bir araştırma. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 1-15.
- BULUT, A., ERDİNÇ, Ü., & ŞENGÜL, H. (2020) BİR KAMU HASTANESİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(1), 1-22.
- Çiçek, Ö., & Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 106-129.
- DALYAN, O., & PIŞKİN, M. (2020) İşyerlerinde Ramak Kaza Bildirimlerinin İş Kazalarına Etkisi ve İnşaat Sektöründe Uygulama. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 133-143.
- Durmuş, S. A. (2020) COVID-19'un İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bakımından Değerlendirilmesi. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(2), 363-393.

- Erginel, N., & TOPTANCI, Ş. (2017). İŞ KAZASI VERİLERİNİN OLASILIK DAĞILIMLARI İLE MODELLENMESİ. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 5, 201-212.
- Eurostat. (2021, November). Accidents at work statistics. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Accidents_at_work_statistics#Number_of_accidents
- GÜNEY, M. E. (2019) İŞ KAZASI KAVRAMINA YÖNELİK ALGILAR. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 31-47.
- ILOSTAT. (2020a). Labour force by sex and age -- ILO modelled estimates, July 2019 (thousands). Retrieved from <https://ilostat.ilo.org/data/>
- ILOSTAT. (2020b). Statistics on safety and health at work. Retrieved from <https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>
- MIZRAK, M., & KANDEMİR, O. (2019). DÜNYA ÜLKELERİNDE BEŞERİ KALKINMA VE İŞ KAZALARI İLİŞKİSİ. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(70), 1002-1013.
- Sağlığı, İ., & Güvenliği, İ. (2018). Tmmob Makina Mühendisleri Odası. *Güncellenmiş Sekizinci Baskı*.
- SGK. (2015-2019). Retrieved from http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari
- STATISTICS, U. S. B. O. L. (2019, May, 16). Injuries, Illnesses, and Fatalities. Retrieved from <https://www.bls.gov/iif/oshover.htm>
- Stellman, J. M. (1998). *Encyclopaedia of occupational health and safety* (Vol. 1): International Labour Organization.
- Sunar, Ş., & Çınar, Ş. (2017). Hastane Çalışanlarının İş Sağlığı ve Güvenliği. *Sürekli Tıp Eğitimi Derneği (STED)*, 26(3), 122-126.
- ŞAHİN, R., ÖZKAN, S., & İLHAN, M. N. (2019) AKADEMİSYENLERDE İŞ SAĞLIĞI VE İŞ SAĞLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 11-18.
- YEŞİL, Y., & ÇALIŞ, Ö. A. S. (2016). İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİMİNDE ÖNLİSANS PROGRAMLARI: TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA VE ABD'DEKİ UYGULAMA İLE KARŞILAŞTIRILMASI. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 21(4).